

Wyrok z dnia 7 listopada 2002 r., II CKN 1395/00

1. Darczyńca lub jego spadkobierca nie może odwołać darowizny po śmierci obdarowanego, nawet jeżeli termin określony w art. 899 § 3 k.c. jeszcze nie upłynął.

2. Przyczyną odwołania może być rażąca niewdzięczność obdarowanego, a nie jego spadkobierców.

Sędzia SN Gerard Bieniek (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

Sędzia SN Maria Grzelka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Anny i Franciszka małżonków B. przeciwko Arturowi B. i Ryszardowi B. o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 7 listopada 2002 r. na rozprawie kasacji powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 23 maja 2000 r. oddalił kasację i nie obciążył powodów obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego na rzecz pozwanych.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 10 listopada 1999 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu oddalił powództwo Anny B. i Franciszka B. o zobowiązanie pozwanych Artura B. i Ryszarda B. do złożenia oświadczenia woli, zgodnie z którym jako spadkobiercy ustawowi po ojcu Tadeuszu B. przenoszą na powodów udział 2/20 części we współwłasności nieruchomości położonej w P. przy ul. G.W. nr 87.

Z dokonanych w sprawie ustaleń wynika, że powodowie w dniu 7 maja 1992 r. darowali synowi Tadeuszowi B. określony wyżej udział we współwłasności nieruchomości. Obdarowany zmarł dnia 18 września 1994 r. Pozwani są jego synami, a od czasu rozwiązania małżeństwa swoich rodziców nie utrzymywali kontaktu z powodami, a także ze swoim ojcem.

Powodowie w dniu 7 czerwca 1999 r. złożyli pozwanym oświadczenie o odwołaniu darowizny dokonanej na rzecz Tadeusza B. z powodu rażącej niewdzięczności jego oraz jego spadkobierców. Sąd Okręgowy uznał odwołanie darowizny dokonane po śmierci obdarowanego wobec jego spadkobierców za bezskuteczne. Ponadto, w ocenie Sądu, przyczyną odwołania darowizny może być, wobec treści art. 898 § 1 k.c., jedynie zachowanie obdarowanego, a nie jego spadkobierców.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyrokiem z dnia 23 maja 2000 r. oddalił apelację powodów, dzieląc w całości ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji.

W kasacji opartej na obu podstawach kasacyjnych określonych w art. 393¹ pkt 1 i 2 k.p.c. powodowie zarzucali naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 898 § 1 i art. 900 k.c., polegającą na uznaniu, że nie można odwołać darowizny po śmierci obdarowanego, oraz naruszenie prawa procesowego przez zwiężającą wykładnię art. 379 pkt 5 k.p.c. oraz polegające na przyjęciu za własne ustaleń Sądu pierwszej instancji w sytuacji, w której ten Sąd nie prowadził żadnego postępowania dowodowego. W konkluzji wnosili o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Najdalej idący zarzut naruszenia art. 379 pkt 5 k.p.c., prowadzący – zdaniem skarżących – do nieważności postępowania odnosi się do postępowania przed Sądem pierwszej instancji i już z tego tylko względu musi być uznany za bezprzedmiotowy. Kasacja przysługuje, jak to wyraźnie wynika z art. 392 k.p.c., od orzeczeń sądu drugiej instancji, zatem przedmiotem oceny Sądu Najwyższego mogą być wyłącznie zarzuty dotyczące uchybień popełnionych przez rozpoznającą apelację Sąd Apelacyjny. Niezależnie od tego trzeba zwrócić uwagę, że dyspozycją art. 379 § 1 pkt 5 k.p.c. są objęte inne zdarzenia niż oddalenie wniosków dowodowych zgłaszanych przez stronę w toku procesu, chodzi tu bowiem o taką sytuację procesową, w której sąd w ogóle nie powinien przystępować do merytorycznego rozpoznania sprawy, np. gdy strona nie brała udziału w rozprawie wobec nieprawidłowego powiadomienia o terminie. Kwestię postępowania dowodowego, w tym wypadki pominięcia wniosków dowodowych zgłaszanych przez strony, regulują natomiast inne przepisy kodeksu postępowania cywilnego, których skarżący w kasacji nie przytoczyli.

Skarżący zarzucali także naruszenie przepisów postępowania polegające na przyjęciu przez Sąd Apelacyjny za własne ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji, chociaż ten Sąd, przyjmując zwięzłą wykładnię art. 898 § 1 i art. 900 k.c., nie przeprowadził postępowania dowodowego na zgłaszane przez nich okoliczności. Także ten zarzut jest bezpodstawny. Sąd drugiej instancji może przyjąć za własne ustalenia faktyczne dokonane przez sąd pierwszej instancji i nie ma w takiej sytuacji obowiązku powtarzania tych ustaleń w uzasadnieniu wyroku. Jeżeli jednak, zdaniem skarżących, Sąd drugiej instancji naruszył przepisy procedury, to w kasacji należało te przepisy przytoczyć i wskazać, na czym ich naruszenie polega i jaki miało wpływ na treść orzeczenia. Na tym właśnie polega, zgodnie z art. 393¹ § 1 pkt 2 k.p.c., przytoczenie podstawy kasacyjnej. Nie jest rzeczą Sądu Najwyższego domyślanie się intencji skarżących, a związanie granicami kasacji (art. 393¹¹ k.p.c.) wyklucza – poza nieważnością postępowania – poszukiwanie przepisów, których naruszenie mogło rzeczywiście nastąpić.

Skoro zatem skarżący nie przytoczyli, poza art. 379 pkt 5 k.p.c., żadnych przepisów natury procesowej, a zarzut naruszenia wskazanego przepisu okazał się nieuzasadniony, ocena zarzutów naruszenia prawa materialnego musi być dokonana w świetle ustalonego w sprawie stanu faktycznego.

Zarzuty skarżących sprowadzają się do kwestionowania stanowiska Sądów obu instancji, z którego wynika, że darowizna nie może być odwołana po śmierci obdarowanego. Odnosząc się do tych zarzutów należy zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Skarżący wywodzą możliwość odwołania darowizny po śmierci obdarowanego z faktu, że żaden przepis kodeksu cywilnego tego nie zabrania. Istotnie, w kodeksie cywilnym nie ma odpowiednika art. 367 § 1 k.z., zgodnie z którym darowizna nie mogła być odwołana z powodu rażącej niewdzięczności, jeżeli darczyńca obdarowanemu przebaczył, jak również po śmierci obdarowanego. Pominięcie tego przepisu mogłoby *prima facie* wskazywać na możliwość odwołania darowizny po śmierci obdarowanego.

Za istnieniem takiej możliwości opowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 lipca 1972 r., II CR 52/72 (OSPika 1973, nr 3, poz. 57), w którym wskazano, że śmierć obdarowanego nie stoi na przeszkodzie do wykonania uprawnienia darczyńcy do odwołania darowizny w stosunku do spadkobierców obdarowanego, jeżeli nie upłynął jeszcze termin roczny przewidziany w art. 899 § 3 k.c. Poglądu

tego bliżej jednak nie uzasadniono. Sąd Najwyższy wskazał tylko, że przepis art. 899 § 2 k.c., ograniczający uprawnienia spadkobierców darczyńcy, nie zmienia sytuacji prawnej spadkobierców obdarowanego.

Sąd Najwyższy w obecnym składzie nie podziela stanowiska wyrażonego w uzasadnieniu tego wyroku. W świetle obowiązujących przepisów, pomimo braku odpowiednika art. 367 § 1 k.z., należy wykluczyć możliwość odwołania darowizny po śmierci obdarowanego, z treści art. 900 k.c. wynika bowiem bezspornie, że odwołanie darowizny następuje przez oświadczenie złożone obdarowanemu na piśmie. Jeżeli weźmie się pod uwagę również przepis art. 61 k.c., odnoszący się do chwili złożenia oświadczenia, należy dojść do wniosku, że oświadczenie o odwołaniu darowizny musi być złożone za życia obdarowanego. Zgodnie z przytoczonym przepisem oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła się zapoznać z jego treścią. Z oczywistych względów taka możliwość nie istnieje po śmierci tej osoby. Inna sytuacja powstaje, gdy to darczyńca umiera przed dojściem do wiadomości obdarowanego oświadczenia o odwołaniu darowizny. Wówczas, zgodnie z regułą wyrażoną w art. 62 k.c., oświadczenie takie nie traci mocy.

Należy zwrócić uwagę również na to, że w pewnych sytuacjach spadkobiercy darczyńcy mogą z powodu niewdzięczności odwołać darowiznę (art. 899 § 2 k.c.). Oświadczenie woli w tym przedmiocie złożyć mogą jednak wyłącznie wobec obdarowanego. Gdyby wolą ustawodawcy było przyznanie darczyńcy lub jego spadkobiercom prawa odwołania darowizny wobec spadkobierców obdarowanego, znalazłoby to wyraz w treści przepisów dotyczących umowy darowizny, podobnie, jak uregulowano sytuację prawną spadkobierców darczyńcy.

Nie można podzielić zarzutu skarżących twierdzących w kasacji, że na ogólnych zasadach prawo do odwołania darowizny wobec spadkobierców obdarowanego wchodzi w skład spadku po nim. Skarżący twierdzą, że prawo odwołania darowizny wobec obdarowanego obciąża spadek po nim, ponieważ może być zrealizowane wobec jego spadkobierców, jeżeli termin określony w art. 898 § 3 k.c. jeszcze nie upłynął. Pogląd ten opierają na regule wyrażonej w art. 922 § 1 k.c., w myśl której dziedziczeniu podlegają prawa i obowiązki majątkowe zmarłego. Gdyby przyjąć, że prawo do odwołania darowizny wchodzi – na ogólnych zasadach – do spadku zarówno po darczyńcy jak i obdarowanym, to zbędny okazałby się art. 898 § 2 k.c., dotyczący, jak wyżej wskazano, uprawnienia

spadkobierców darczyńcy do odwołania po jego śmierci darowizny z powodu niewdzięczności. Poza tym, należałoby założyć, że do obowiązków majątkowych wchodzących w skład spadku po zmarłym (niewdzięcznym obdarowanym) należy zwrot przedmiotu darowizny nawet wtedy, gdy oświadczenie woli o odwołaniu darowizny nie zostało mu złożone i że sytuacja prawna spadkobierców nie jest pewna aż do upływu terminu określonego w art. 898 § 3 k.c.

Takie rozumowanie jest nie do przyjęcia. Jak wspomniano, dziedziczenie obejmuje ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego. W sytuacji, w której oświadczenie o odwołaniu darowizny dochodzi do wiadomości obdarowanego za jego życia, do spadku po nim wchodzi odpowiadający roszczeniu darczyńcy obowiązek zwrotu przedmiotu darowizny. Zgodnie z ustalonym w sprawie stanem faktycznym, spadek obejmuje jednak przedmiot darowizny, która nie została odwołana, a zatem nie istnieje wynikający z dziedziczenia obowiązek zwrotu. Przy założeniu, że darowizna może być odwołana wobec spadkobierców obdarowanego, należałoby uznać, że darczyńcy przysługuje też skuteczne przeciwko nim roszczenie o zwrot przedmiotu darowizny. Spadkobiercy w takiej sytuacji musieliby wykonać wówczas swój własny, a nie wynikający z dziedziczenia, obowiązek, skoro do spadku weszła nieobciążona darowizna. To jednak nie oni, ale ich spadkodawca został obdarowany, tak więc i z tego względu złożenie oświadczenia o odwołaniu darowizny uczynionej na rzecz innej osoby nie jest możliwe. Dodatkowo tylko trzeba wspomnieć, że z art. 898 § 1 k.c. wynika jasno, iż przyczyną odwołania darowizny może być rażąca niewdzięczność obdarowanego, a nie jego spadkobierców.

W konsekwencji powyższych rozważań należy uznać, że nie jest możliwe odwołanie przez darczyńcę lub jego spadkobierców darowizny po śmierci obdarowanego, nawet jeżeli termin określony w art. 899 § 3 k.c. jeszcze nie upłynął. Taki pogląd prezentowany jest jako przeważający także w doktrynie. (...)

Wobec powyższego orzeczono, jak w sentencji na podstawie art. 393¹² k.p.c.